

Frazeologija na mreži

Znanstvenici Odjela za hrvatski standardni jezik Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje stalno se bave leksikografskim radom. Rječnici i jezične baze koje su rezultat rada na znanstvenim projektima u suvremeno su doba postali dostupni i na internetu. U svim tim mrežno dostupnim izvorima posebno mjesto pripada frazeologiji. Stoga ćemo u ovome radu prikazati institutske mrežne izvore u kojima je ona zastupljena.

U *Hrvatskome mrežnom rječniku – Mrežniku*, čija je demoinačica od rujna ove godine dostupna na institutskim stranicama (<https://rjecnik.hr/mreznik/>), hrvatski su frazemi kao i u tradicionalnim općejezičnim rječnicima obrađeni unutar frazetskoga bloka na kraju rječničkoga članka frazeološki nosive sastavnice. Frazeologija je obrađena prema suvremenim frazeografskim načelima, a s obzirom na to da je rječnik korpusno utemeljen, što je novina u hrvatskoj leksikografiji, ovjere frazema u rečeničnome okružju preuzete su iz *Hrvatskoga mrežnog korpusa (hrWaC)*. Pretraga korpusa s pomoću alata za pretraživanje Sketch Engina omogućila je da se zabilježe mnogi frazemi koji do sada u postojećim općim i frazeološkim rječnicima nisu imali odgovarajuću frazeografsku obradu, npr.: *stric iz Amerike, peglati karticu, čista kamilica, krstiti jariće, gluhi telefon, nova metla, pukla tikva, preskočiti (pregaziti) što kao plitak potok, pustiti goluba, skinuti paučinu, grliti školjku, mila majka...* Posebna je pozornost u *Hrvatskome mrežnom rječniku* posvećena varijantnosti i fakultativnosti frazetskih sastavnica, a preispitivanjem i revidiranjem pojedinosti frazeografske obrade uneseni su u frazetski blok inovativni elementi, tj. rubrike koje donose obavijesti o uporabi frazema, njihovoj etimologiji i međufrazetskim značenjskim odnosima (sinonimija, antonimija). Korpusna utemeljenost rječnika omogućila je vjerodostojnu obradu jezičnih informacija koje su na pravi način u suvremenome mediju predstavljene budućim korisnicima rječnika.

frazem: bacati bisere pred svinje

Bacati bisere pred svinje znači davati (pružati, pokazivati, govoriti) što lijepo ili vrijedno onomu koji to ne shvaća, koji toga nije vrijedan.

– Niti imam volje ovdje dolaziti, a primjećujem da je broj postova kod ostalih blogera drastično opao, kao i njihova kvaliteta. Mislim da nisam jedina koja se osjeća kao da bacam bisere pred svinje i sav moj trud objavljujem na servisu koji nema bazičnog respekta ni prema našem materijalu ni prema nama kao korisnicima.

– Zlobnici pak tvrde da Rodríguez na ovaj način prostituirao modu i da baca bisere pred svinje, a modni kritičari pak puni su hvale za dizajnerovu low cost kolekciju.

Frazem je utemeljen na biblijskoj priči iz Matejeva evanđelja u kojoj Isus Krist poučava svoje učenike kako prenositi njegove riječi i njegovo učenje te da se ne smiju razočarati kad vide da ih neće svi ljudi prihvatiti i razumjeti. Kad kažemo da smo bacili bisere pred svinje, znači da smatramo da smo dali, pokazali, pružili ili rekli štogod lijepo ili vrijedno onomu koji to ne shvaća.

1. slika: *Hrvatski mrežni rječnik: frazem bacati bisere pred svinje*

Jedan od bitnih segmenata *Hrvatskoga mrežnog rječnika* njegova je povezanost s drugim mrežnim izvorima koji su nastali na Odjelu za hrvatski standardni jezik Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje usporedno s izradom mrežnoga rječnika. Stoga frazemi koji su obrađeni u *Hrvatskome mrežnom rječniku* korespondiraju s frazemima koji se nalaze u *Kolokacijskoj bazi hrvatskoga jezika*, koja je osmišljena kao dinamičan rječnik sveza riječi hrvatskoga jezika, a javno je dostupna i pretraživa na mrežnoj stranici Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (<http://ihjj.hr/kolokacije/>). Unutar *Kolokacijske baze hrvatskoga jezika* posebno je izdvojen korpus frazema koji čini *Bazu frazema hrvatskoga jezika* (<http://frazemi.ihjj.hr/>). U njoj se nalazi oko 22 000 frazemskih pojava, a frazemi su pretraživi po svim frazemskim sastavnicama, bez obzira na to jesu li one nosive ili nenosive, punoznačne ili nepunoznačne. Također, uz frazeme je, kad to njihova struktura traži, upisana rekcijsko-valencijska dopuna koja proizlazi iz njihova sintaktičkoga i uporabnoga potencijala. Baza je utemeljena na frazemima koji su ekscerpirani iz različitih izvora: dnevnoga, tjednoga i mjesečnoga tiska, znanstvene i stručne jezikoslovne literature, lijepe književnosti koja je dostupna na institutskome računalnom korpusu *Hrvatska mrežna riznica* (<http://riznica.ihjj.hr/>), *Hrvatskoga mrežnog korpusa* (hrWaC) (<http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac/>) te suvremenih hrvatskih leksikografskih mrežnih i tiskanih izvora (*Školski rječnik hrvatskoga jezika*. 2012. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.; *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. 2015. Školska knjiga.; *Hrvatski jezični portal* (<http://hjp.znanje.hr/>)).

2. slika: Baza frazema hrvatskoga jezika

Baza frazema hrvatskoga jezika obuhvatila je i one frazeme koji su objedinjeni u rječnicima koji su nastali kao rezultat rada hrvatskih frazeologa na bibliografiji hrvatske frazeologije. *Bibliografija hrvatske frazeologije* prvi je put objavljena 2010. godine i uz

nju se nalazi CD s popisom frazema analiziranih u znanstvenim i stručnim radovima. Sedam godina kasnije kod istoga je izdavača objavljena e-knjiga *Bibliografija hrvatske frazeologije – Frazeobibliografski rječnik* (Ž. Fink-Arsovski – B. Kovačević – A. Hrnjak, 2017. Knjigra.), koja je dostupna na mrežnim stranicama izdavača (<http://www.knjigra.hr/elektronicka-izdanja/>) i mrežnim stranicama *Hrvatskoga arhiva weba* (<http://haw.nsk.hr/>). Frazeolozi su prepoznali izazove modernih tehnologija i predstavili svoj rad na suvremenim medijima, a rječnici su uključili dostignuća suvremene frazeološke teorije te su pored minimalnih frazema (*od prve, pod mus, i amen*), frazemskih skupova riječi (*držati jezik za zubima, bura u čaši vode, brz na jeziku, jedva jedvice*) i frazemskih rečenica (*crno (loše, slabo) se piše komu, čemu, <pa> kud puklo da puklo*) u rječnik uključene frazemske polusloženice (*rak-rana, amo-tamo, hoćeš-nećeš*) i frazemske sraslice (*akobogda, bogtepitaj, dovraga*), a posebna je pozornost posvećena frazemima u kojima je nosiva sastavnica, a samim time i frazemska nadnatuknica, izražena višerječnim nazivom ili imenskom formulom (npr. BOŽJA OVČICA, SMRDLJIVI MARTIN, SLIJEPO CRIJEVO, ZIMSKI SAN; BOŽO PETROV, DON ŽUAN, ZLATA PJerina, SVETI PETAR), što je novost u hrvatskoj leksikografiji općenito.

3. slika: *Bibliografija hrvatske frazeologije*

HRVATSKI U ŠKOLI

FRAZEMI

Ahilova peta

Arijadnina nit

Frazem je utemeljen na antičkoj priči o Arijadni, kćeri kretskoga kralja Minosa, koja je s pomoću klupka konca iz labirinta spasila junaka Tezeja, sina atenskoga kralja Egeja. Minos je zaratio s Atenjanima da bi osvetio smrt svojega sina Androgeja i tražio je od njih da svake godine žrtvuju atenske mladiće i djevojake Minotauru, kretskomu čudovištu s ljudskim tijelom i glavom bika. Tezej, sin atenskoga kralja Egeja, dobrovoljno se prijavio za žrtvovanje s namjerom da ubije Minotaura i spasi Atenjane od daljnjega žrtvovanja. Minosova kći Arijadna čuvala je ulaz u veliki labirint palače u Knososu u kojemu je živio njezin polubrat Minotaur i u kojemu su se prinose žrtve. Arijadna se na prvi pogled zaljubila u Tezeja i odlučila mu pomoći te mu je podarila mač i veliko klupko vune. Kad kažemo da je što Arijadnina nit, želimo reći da je to spasonosno sredstvo, sredstvo koje pomaže komu da se izvuče iz teškoga položaja.

Augijine štale

baciti bisere (biserje) pred svinje

baciti/bacati prvi kamen ili baciti se / bacati se kamenom

bijela vrana

Frazem je utemeljen na oksimoronu jer su vrane u prototipnoj percepciji crne, a bijeli primjerci te ptice iznimno su rijetki. Nastanak ovoga frazema može se smjestiti u antičko doba, a motiv bijele vrane nalazi se u priči o Apolonu kojemu je vrana donijela vijest o nevjeri njegove ljubavnice Koronide. Kako isprva Apolon nije vjerovao vrani, u bijesu je cijelu vrstu, koja je dotad bila bijela, obojio u crno. Ipak, kad se uvjerio u istinitost vranine dojave, dao je ubiti svoju ljubavnicu, a vranama se iskupio tako što ih je učinio svetimpticama i vjesnicima smrti. Kad za koga kažemo da je bijela vrana, znači da ga smatramo osobom koja je različita od drugih, tj. osobom koja se razlikuje od svoje sredine.

4. slika: Baza frazemske etimologije

Usporedno s radom na *Hrvatskom mrežnom rječniku* nastajala je baza frazemske etimologije *Frazemi*, koja se nalazi na institutskome portalu *Hrvatski u školi* (<http://hrvatski.hr/frazemi>). U njoj su uz kanonski oblik frazema doneseni podatci o motivaciji i podrijetlu frazema kod kojih se izgubila veza s motivacijskom bazom ili je došlo do remotivacije frazema, a ti se frazemi mogu tematski razvrstati u nekoliko skupina, od kojih su etimološki najzanimljiviji: animalistički frazemi (npr. *crna ovca*, *kupiti/kupovati mačka (mačku) u vreći*, *krokodilske suze*), somatski frazemi (npr. *slomiti nogu*, *puna šaka brade*, *oprati/prati ruke <od koga, od čega>*), antički frazemi (npr. *Ahilova peta*, *Sizifov posao*, *Pandorina kutija*), biblijski frazemi (npr. *baciti/bacati bisere (biserje) pred svinje*, *provući se kroz ušicu igle*, *nevjerni Toma*) te frazemi motivirani književnim djelima (npr. *trojanski konj*, *između Scile i Haribde*, *vaditi kestene (kestenje) iz vatre*, *učiniti/činiti (napraviti/praviti) medvođu uslugu komu*). Pored frazemske etimologije koje su priložene uz obradu frazema u *Mrežniku*, tu se nalaze i etimologije onih frazema koji su u posljednjih osam godina (često i na poticaj građana koji su postavljali upite na institutski telefon za davanje jezičnih savjeta) obrađeni u rubrici od *A do Ž* institutskoga znanstveno-popularnog časopisa za kulturu hrvatskoga jezika – *Hrvatski*

jezik, koji je javno dostupan na *Portalu hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa – Hrvak* (<https://hrcak.srce.hr/hrjezik>). Obrada frazema u bazi frazemskih etimologija preklapa se s etimološkom informacijom u frazeografskim obradama u *Hrvatskome mrežnom rječniku*, što rezultira činjenicom da je to prvi hrvatski općejezični rječnik u kojem se donose podatci o frazemskim etimologijama. Pritom i sama baza frazemskih etimologija biva prvim hrvatskim frazemskoetimološkim mrežnim izvorom iz kojega bi u dogledno vrijeme mogao nastati prvi hrvatski frazeološko-etimološki rječnik. Također, baza frazemskih etimologija u budućnosti bi se, kad se za to stvore uvjeti, mogla povezati i s *Bazom hrvatskih somatskih frazema*, koji će se ponuditi kao jedan od mrežnih rezultata rada na institutskome projektu *Rječnih hrvatskih somatskih frazema*, koji se također izrađuje na Odjelu za hrvatski standardni jezik Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

frazem

status naziva: naziv || **obrađivač:** Barbara Kovačević || **faza obradbe:** zaključano || **autorski:** ne

definicija: višerječna leksička jedinica koja se sastoji najmanje od dviju sastavnica, a značajke su joj cjelovitost, čvrsta struktura, ustaljenost, reproduktivnost, slikovitost, ekspresivnost i konotativno značenje

radna definicija: višerječna leksička jedinica koja se sastoji najmanje od dviju sastavnica, a značajke su joj cjelovitost, čvrsta struktura, ustaljenost, reproduktivnost, slikovitost, ekspresivnost i konotativno značenje

vrela definicije: Fink-Arsovski (2002.)

stranica: 6

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: frazeologija

podređeni pojam: animalistički frazem; dijalektni frazem; frazem fonetska riječ; frazem sveza riječi; frazemska polusloženica; frazemska rečenica; internacionalni frazem; nacionalni frazem; poredbeni frazem; posuđeni frazem; somatski frazem; zoonimni frazem

dopušteni naziv: frazeološka jedinica

nepreporučeni naziv: frazeologem; frazeologizam; idiom; fraza; idiomatski izraz; idiomatska fraza; stalni izraz; stalni leksički kompleks; ustaljeni izraz; ustaljena kolokacija; ustaljena fraza; okamenjeni izraz; okamenjeni sklop; okamenjena fraza; frazeološki obrat; frazeološki sklop; frazalni leksem; fiksirani izraz; frazeološki izraz; frazeološka konstrukcija; grupa riječi

istovrijednica - engleski: phraseme; idiom; set phrase; fixed phrase; idiomatic phrase

istovrijednica - njemački: Phraseologismus; Phrasem, Phraseolexem, phraseologische Wortverbindung, Wortgruppenlexem; <idiomatische> Redewendung; Idiom

istovrijednica - francuski: phrasème; phraséologisme; unité phraséologique; expression idiomatique; idiotisme

istovrijednica - ruski: фразеологизм; фразеологическая единица; фразеологический оборот; идиома

istovrijednica - švedski: idiom; idiomatiskt uttryck

jezična odrednica: imenica

broj: jednina

rod: muški

napomena: Od osamostaljenja frazeologije kao zasebne jezikoslovne discipline upotrebljavao se pod utjecajem ruske frazeologije naziv *frazeologizam*. Sredinom devedesetih godina prošloga stoljeća po uzoru na ostale jedinice jezičnoga susatava (fonem, morfem, leksem, grafem...) prihvaćen je naziv *frazem* i on do danas ostaje preporučeni naziv.

5. slika: Obrada naziva *frazem* u *Jeni*

Kako je rad na izgradnji nazivlja jedan od temeljnih zadataka svake jezikoslovne discipline, i hrvatski frazeolozi, od utemeljenja frazeologije kao samostalne jezikoslovne discipline 70-ih godina prošloga stoljeća, skrbe o nazivlju, propituju ga i prema potrebama razvoja suvremene frazeološke teorije stvaraju nova terminološka rješenja. Stoga je temeljno frazeološko nazivlje obrađeno u sklopu projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena*, a terminološka će rješenja biti javno dostupna u terminološkoj bazi *Hrvatsko strukovno nazivlje (Struna)* (<http://struna.ihjj.hr/>), u kojoj se u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje kontinuirano i sustavno prikuplja, stvara, obrađuje i tumači nazivlje različitih struka u cilju izgradnje i usklađivanja nazivlja u hrvatskome jeziku. Tako je na jednome mjestu doneseno, pored ostalih jezikoslovnih disciplina, i suvremeno frazeološko nazivlje, pri čemu je poseban naglasak stavljen na stvaranje i definiranje onih naziva koji dosad nisu imali temeljitu obradu ili preciznu uporabu. Dodatnu vrijednost pri terminološkoj obradi čine napomene u kojima se nazivi smještaju u odgovarajući povijesnofrazeološki i jezični kontekst s brojnim oprimjerenjima, te uspostavljanje terminoloških istovrijednica na nekoliko svjetskih jezika, čime se svrstavamo u društvo onih jezika u kojima je osviještena važnost brige o strukovnome nazivlju, njegovoj izgradnji, a na kraju i njegovoj primjeni.

Rezultati pretraživanja za: frazem

frazēm

im. m. (G frazēma; *mn. N* frazēmi, G frazēmā) jez. ustaljena veza riječi koja ima stalan sastav i raspored sastavnica, a značenje joj se obično ne izvodi iz značenja sastavnica

6. slika: Obrada naziva *frazem* u *Školskom rječniku hrvatskoga jezika*